

**ILMAN TÄYTTIVÄT LORUT JA LAULUT
HAILUODON LAPSIHAUTOJEN TEKOKUKKAKORISTEET**

Taina Sormunen

Oulun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Arkeologian kandidaatintutkielma

3.6.2020

Ohjaaja: Sanna Lipkin

Opponentti: Minna Taikina-aho

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
1. HAILUODON KIRKKOHAUTAUKSISTA	4
2. TUTKIMUSMETODIT	5
3. KUKKAKORISTEET	6
3.1. Sijainti haudassa	6
3.2. Koristeiden rakenne	8
3.3. Kuidun rakenne	9
4. LÄHIALUEIDEN KUKKAKORISTEET	11
5. KORISTEIDEN TEKEMISESTÄ	12
5.1. Historialliset lähteet	12
5.2. Kokeileva arkeologia ja rekonstruointi	13
6. POHDINTA	15
PÄÄTÄNTÖ	19
BIBLIOGRAFIA	21

JOHDANTO

Kandidaatintutkielmassani tutkin Hailuodon kirkon arkeologisissa kaivauksissa vuosina 1986–1987 löydettyjen lapsihautojen tekokukkakoristeita. Kukkakoristeet ovat hautoihin asetettuja, käsintehtyjä koristeita. Koristeita on käytetty Hailuodossa, sekä lähikunnissa kuten Oulussa ja Haukiputaalla. Tutkimuksessani selvitin, miten koristeet on valmistettu ja mitä raaka-aineita valmistuksessa on käytetty. Perehdyin myös vastaavanlaisten kukkakoristeiden muihin löytöpaikkoihin ja selvitin, oliko alueiden kukkakoristeilla yhtäläisiä piirteitä. Vertailin paikkakuntien välisiä eroja koristeiden tekotavoissa, sekä käytetyissä materiaaleissa. Tutkimuksen tavoitteena on myös selvittää kukkakoristeiden konteksti lasten haudoissa. Tämän lisäksi tarkastelin koristeiden rakennetta ja rekonstruoin itse koristeita alkuperäisten mukaisella tavalla sivuten näin kokeilevaa arkeologiaa. Vertasin kokemusta muun muassa Sara Wacklinin kirjoittamiin muistelmiin.

Kukkakoristeiden löytöpaikkojen yhteyksien ja kontekstien tutkimiseen käytin Hailuodon kirkon kaivausdokumentteja vuosilta 1985 – 1987. Dokumenttien perusteella tutkin mistä haudoista koristeet ovat peräisin ja annetaanko raportissa mitään erityistä tietoa kukkakoristeiden löytösjainnista. Dokumentoin löydöt sanallisesti sekä mittasin niiden koon. Koristeisiin käytettyä kuitumateriaalia tutkin läpivalaisumikroskooppia ja referenssikuvia käyttäen. Näillä keinoilla selvitin, mitä kuitua kukkakoristeiden valmistamisessa on käytetty. Kuidun selvittäminen on olennaista, sillä Hailuodon kaivauksien yhteydessä kukkakoristeita kutsuttiin hiuskoristeiksi niiden sisältämän hiusmaisen materiaalin vuoksi.¹

Koska käytössäni olevasta kukkakoristeaineistoista ei ole aikaisemmin tehty tarkkaa tutkimusta, käytin apunani lähikuntien, eli Haukiputaan, Kempeleen ja Oulun kukkakoristelöydöistä tehtyjä tutkimuksia. Näitä ovat muun muassa Mariko Palomaan pro gradu -tutkielma Pääasiaa oululaisista², Saara Tuovisen pro gradu -tutkielma Hailuodon lapset-Lasten materiaallinen kulttuuri kirkkohautojen perusteella³, Kempeleen ja Haukiputaan kirkkojen inventointiraportit sekä Sanna Lipkinin keräämä kuva-aineisto Haukiputaan hautalöydöistä⁴. Koska aikaisempaa tutkimusta kyseisestä aineistosta ei ole tehty, tuo tekemäni

¹ Tuovinen 2018: 30.

² Palomaa 2012.

³ Tuovinen 2018.

⁴ Sähköposti Sanna Lipkin Hiuskorut, 12.11.2018

tutkimus uutta tietoa tutkittavasta materiaalista sekä aineiston symbolisesta ja sosiaalisesta puolesta.

1. HAILUODON KIRKKOHAUTAUKSISTA

Hailuodon noin vuonna 1620 rakennetulla ja vuonna 1968 palaneella kirkolla on ajan tavan mukaan suoritettu kirkkohautauksia. Kasvava ymmärrys hygieniasta sekä hautaustapojen kirkon rakenteelle aiheuttamat haitat johtivat lopulta kirkkohautauksien kieltämiseen vuonna 1822.⁵ Hailuodon vanhan, palaneen kirkon kirkkohautaukset loppuivat todennäköisesti vuonna 1756; Tällöin kirkossa suoritettiin peruskorjaus, jolloin lattioiden uusimisen yhteydessä myös arkut täytettiin hiekalla.⁶

Kirkkohautauksilla tarkoitetaan hautauksia, jotka sijoitetaan kirkon lattia-alaan alle. Hailuodon kirkon tapauksessa hautaukset ovat olleet salvoshautauksia ja multahautauksia. Salvoshautauksilla tarkoitetaan salvotuista hirsistä rakennettuja hautakammioita, jotka olivat mahdollisesti aina yhden suvun omistuksessa. Multahautauksissa vainajat haudattiin suoraan maahan. Hautaukset olivat sekä arkullisia että arkuttomia.⁷

1600–1700-lukujen kirkkohautauksiin liittyivät usein varallisuuden ja sosiaalisen statuksen osoittaminen.⁸ Kirkon tilikirjojen mukaan Hailuodon kirkkoon haudatut henkilöt koostuivat pääasiassa talonpojista.⁹ Tilikirjoissa ei kuitenkaan näy pappeja tai kirkolle lahjoittaneita henkilöitä.¹⁰ Tilattomia ei haudattu kirkon alle.¹¹ Isonvihan jälkeisenä aikana ylös kirjattuja tietoja löytyy myös papeista ja sotilaista. Hailuodon kirkon lähteet ovat kuitenkin puutteelliset vielä 1730-luvulla,¹² eivätkä siksi yksinään toimi luotettavana lähteenä väestön sosiaalista rakennetta tarkasteltaessa.

Vuonna 1985 käynnistyi Hailuodon keskiaikaa käsittelevä tutkimus. Tutkimuksen rahoitti pääasiassa Suomen Akatemia ja toteutti Oulun historian laitos.¹³ Tutkimukseen sisältyivät Hailuodon vuonna 1968 palaneen kirkon arkeologiset kaivaukset, joille varattiin

⁵ Paavola 1988: 16.

⁶ Paavola 1988: 16.

⁷ Tuovinen 2018: 20.

⁸ Paavola 1988: 16–17.

⁹ Paavola 1998: 205.

¹⁰ Paavola 1988: 200–202.

¹¹ Paavola 1998: 205.

¹² Paavola 1988: 200–202.

¹³ Julku 1988: 7.

yhteensä kolme kuukautta vuosina 1985–1987.¹⁴ Kirkon paikalla on tutkimusten mukaan sijainnut aikaisempi kirkko tai kappeli, jonka päälle uusi kirkko rakennettiin. Vanhasta kirkosta kielivät uuden kirkon rakennusmateriaalit, kuten ylärakenteista paljastuneet, kuvitetut vanhat puumateriaalit.¹⁵

Kirkon lattian alle sijoitettujen hautojen tarkkaa määrää on vaikeaa sanoa haastavien kaivausolosuhteiden vuoksi, mutta Paavolan laskujen mukaan hautoja on ollut arkeologisten lähteiden perusteella 119.¹⁶ Tutkimusta hankaloitti muun muassa kuivuudesta johtunut seinämien lohkeilu ja sortuminen sekä ajan mukainen arkuton hautauskäytänne.¹⁷ Kirkon pohja-alan tutkimus oli epätäydellinen, sillä kaivaukset eivät ulottuneet koko kirkon lattia-alalle.¹⁸ Tutkimusalueelta löytyi myös kirkon perustuksia leikkaavia hautoja, jotka sijaintinsa perusteella oli kaivettu aikaisemmin.¹⁹

2. TUTKIMUSMETODIT

Tutkin koristeet ensin silmämääräisesti rakennetta tarkastellen ja tämän jälkeen tarkemmin mittaamalla kierteiden ja langan paksuuden. Tekstiilien materiaalit selvitin mikroskoopilla. Näytteitä otin yhteensä neljästä eri löydöstä kukkakoristeiden langan materiaalin selvittämiseksi. Käytettävät löydöt valikoituivat hyvän kuntonsa, sekä näytteenoton yksinkertaisuuden perusteella. Näytteet ovat kukkakoristeista, joissa on selvästi kohta, josta kuitua voidaan irrottaa vahingoittamatta esinettä. Käytin tutkimuksessani läpivalaisumikroskooppia,²⁰ jonka avulla tutkin, mitä kukkakoristeissa käytetty kuitumateriaali on. Kuitujen analysoinnin apuna käytin Antoinette Rast-Etherin teosta *Fibers: Microscopy of Archaeological Textiles and Furs*.²¹

Vertasin Hailuodon löytöjä muihin lähialueiden löytöihin selvittääkseni, onko alueiden välillä samankaltaisuuksia koristeiden rakenteessa ja hautaan asettelussa. Tässä hyödynsin Sanna Lipkinin kuva-aineistoa Haukiputaan tekokukkalöydöistä.

¹⁴ Paavola 1988: 12.

¹⁵ Paavola 1988: 10–11.

¹⁶ Paavola 1995: 69.

¹⁷ Paavola 1991: 16.

¹⁸ Paavola 1998: 127.

¹⁹ Paavola 1988: 16–17.

²⁰ Näytteen ottamiseen käytetty mikroskooppi: Leica CME, läpivalaisumikroskooppi: Leica s6D ja mikroskooppeihin liitettävä kamera: Leica MC 190 HD.

²¹ Rast-Eicher 2016

Lisäksi hyödynsin kokeilevaa arkeologiaa rekonstruoidessani kukkakoristeita. Rekonstruointia pohdin erityisesti historiallisten lähteiden kautta. Perehdyin Sara Wacklinin kirjoittamiin muistelmiin ja pyrin tutkimaan koristeiden tekoon tarvittavaa taitoa heijastamalla kokemuksiani Wacklinin teksteihin.²²

3. KUKKAKORISTEET

Hailuodon palaneen kirkon arkeologisissa tutkimuksissa esille tulleissa löydöissä oli mukana kukkakoristeita, jotka olivat oletettavasti peräisin lapsivainajien haudoista. Kaivausdokumenttien perusteella voidaan todeta esineiden löytyneen kuudesta eri haudasta, sekä kaivausalueen ulkopuolelta puuristin kaivannosta.²³ Käytän kandidaatintutkielmassa aineistonani kyseisiä kukkakoristeita, joita Oulun yliopiston arkeologisessa laboratoriossa on löytönumeroiden perusteella 12. Useat näistä ovat eri kokoisissa ja laatusissa palasissa, joten yksittäisten, kukkaa muistuttavien rakenteiden laskeminen on haastavaa. Käytössäni olevista löydöistä yksi on löydetty vuoden 1986 kaivauksissa ja 11 vuoden 1987 kaivauksissa.

3.1. Sijainti haudassa

Kaivausdokumenttien ja tutkimusraportin avulla selvitin tekokukkakoristeiden löytöyhteyttä haudoissa. Luurankolomakkeiden sekä raportin hautakuvausten perusteella pystyin erottamaan neljä hautaa, joista oli tunnistettavissa sekä lasten luita että kukkakoristeita, ja joissa kukkakoristeet oli mahdollista paikantaa jollekin tietylle alueelle haudassa. Raportissa ja kaivausdokumenteissa näistä koristeista on käytetty nimeä hiuskoru. Materiaaleiksi on määritelty pronssia, silkkiä, villaa, lasia, messinkiä sekä rautalankaa.

Salvoshaudasta yksi löytyneestä hautauksesta numero 127 oli tunnistettavissa aikuisen naisen kanssa haudattu lapsi.²⁴ Raportin mukaan lapsen pään alueelta löytyi metallikoristeinen

²² Wacklin 1924: 284–285

²³ Löytöjä on salvoshaudoista yksi, kolme ja viisi. Löydöistä 1 on vuodelta 1986 haudasta 121 ja löydöistä 11 on vuodelta 1987 haudoista 123, 127, 130, 200, 207 ja 219.

²⁴ N. 50 cm pitkäksi arvioitu lapsivainaja on pituutensa puolesta ollut mahdollisesti vastasyntynyt. On kuitenkin otettava huomioon ajalle ja paikalle ominainen keskipituus. Lapsen kanssa samassa haudassa ollut nainen oli 157 cm pitkä, melkein 10 cm alle nykyisen keskipituuden. Pituuteen voi vaikuttaa esimerkiksi perinnölliset tekijät ja ruokavalio.

hiuskoru, jonka materiaalina on sekä pronssi- että silkkilankaa. Myös vainajan kyynärpään kohdilta löytyi pronssipala, jonka on arveltu kuuluneen pään alueen koristeeseen.²⁵

Salvoshaudasta kolme löytyi kukkakoristeisiin viittavia löytöjä kahdesta eri hautauksesta. Hauta 213 käsitti mahdollisesti lapsen luut, jotka oli asetettu aikuisen vainajan päälle. Haudasta löytyi 2 palaa silkistä ja pronssista yhteen punottuja koristeita. Tämän lisäksi haudasta oli löydettävissä runsaasti helmiä, kaksi nuppineulaa, villalankaa sekä yhteen kierrettyä pronssilankaa.²⁶ Hauta 219 oli neliön muotoinen, noin 60x64cm kuoppa, jossa oli lapsen sekä mahdollisesti aikuisen luita. Hautalöytöinä oli pronssi-, sekä silkkilangasta rakennettuja kukka-aiheisia korun paloja.²⁷ Hautauksen löydöt oli mahdollista koota seppelemäiseksi koristeeksi.²⁸

Salvoshaudasta viisi hautauksesta 123 löytynyt vainaja on noin 144 cm pitkä nainen. Naisen kallon vierestä oli löytöluettelon mukaan löydetty rauta- ja silkkilangasta, lasihelmistä, palasta nahkaa sekä hopeoidusta messingistä muodostettu koriste, sekä silkki- ja pronssilangasta rakennettu spiraalimainen koriste.²⁹ Naisvainajan jaloista, reisiluun vierestä ja sen päältä oli havaittavissa lapsen luita. Lapsivainaja on merkitty omaksi haudakseen numerolla 200.³⁰ Lapsen alta löydettiin useita lasihelmiä.³¹

Kaikissa näissä neljässä haudassa oli kaksi vainajaa; aikuinen ja lapsi. Kahdessa näissä tapauksissa aikuinen vainaja oli oletettu naiseksi. Kaivauksilla ei kuitenkaan ollut mahdollista konsultoida osteologian ammattilaista, joten paikan päällä tehty tunnistaminen voi olla virheellinen. Haudan 219 aikuisen henkilön luut oli merkitty kysymysmerkillä, joten tämäkään tulkinta ei ole täysin varmaa.

On mahdollista, että kukkakoristeita on ollut enemmänkin, mutta kaivausolosuhteiden sekä ruumiiden ja kuitujen vaihtelevan säilymisen vuoksi kaivauksissa vastaan tulleet löydöt ovat voineet jäädä tunnistamattomiksi, tai niiden alkuperäistä sijaintia on ollut mahdotonta määritellä. Oman haasteensa tähän tuo myös Hailuodon hautojen päällekkäisyys, arkuton hautaustapa, sekä myöhempi kajoaminen esimerkiksi korjaustöiden yhteydessä

²⁵ Paavola 1991: s.26, 93–94.

²⁶ Paavola 1991: 27–28, 134.

²⁷ Paavola 1991: 28, 141.

²⁸ KM87131:534.

²⁹ Paavola 1991: 30, 88, 125.

³⁰ Paavola 1995: 24

³¹ Paavola 1991: 30, 125.

3.2. Koristeiden rakenne

Useissa koristeissa on havaittavissa selvää kukkamaista muotoa. Tekokukka koostuu kieputetusta metallilankaympyrästä, josta on rakennettu joko yksittäisiä terälehtiä tai koko kukan muodostava kehikko. Palomaa käyttää tästä kukkatyypistä nimeä pallokehikko Oulun löytöjen yhteydessä.³² Mielestäni muoto on nappimainen, sillä se on litteä ja pyöreä, eikä niinkään pallomainen, kuten Palomaan käyttämä termi antaa olettaa. Kuparilanka on noin 0,2 mm paksuinen. Kehikon kierteet ovat tiiviisti kieputettuja ja halkaisijaltaan noin 1–1,5 mm.

Metallilanka oli tehty kuparia sisältävästä metallista ja tämä voidaan päätellä muun muassa metalliosien väristä, joka on aikojen saatossa muuttunut vihertäväksi. Myös kirjallisista lähteistä voidaan saada tietoa kehikkoon, sekä kukan varteen käytetyn metallin laadusta.³³

Kehikkoon on sidottu kuitua niin, että käytetty lankamainen materiaali täyttää kehikon keskiosan. Eräässä löydössä muutamassa terälehdessä on käytetty kuidun sijaan kuparipitoista lankaa. Kukan keskiosana toimii usein metallinen paljetti. Joissain kukkakoristeissa on havaittavissa varsi, joka usein muodostuu kuparipitoisesta langasta ja samasta kuidusta, kuin terälehdistä on käytetty. Löydössä KM87131:450b on selkeästi lehteä muistuttava rakenne, joka on kiinnitetty kukan varteen.

Kukkakoristeita koristamaan on käytetty usein erimuotoisia ja -sävyisiä helmiä. Haudasta 200 löydetty kukkakoriste³⁴ muodostaa selvästi seppelemäisen rakenteen, jossa kukkia on sidottu yhteen ja koristeena on käytetty pieniä sinisiä helmiä sekä hiukan suurempia vaaleita helmiä. Sepeleen pohjana toimii paksummasta rautalangasta taitettu, 2,5-3,0 mm paksuinen kehikko. (Kuva 1).

Kukkakoristeissa käytetyn silkkilangan paksuus oli noin 0,2-0,7 mm. Koristeiden teon aikana lanka on ollut paksumpaa, mutta hautauksien jälkeiset olosuhteet aiheuttavat silkin kutistumisen. Tämän vuoksi tekstiili on myös muuttunut ulkonäöltään huomattavasti. Silkkilanka on ollut ohutta ja koostunut useista yhteen punotuista säikeistä. Tutkimissani tekstiileissä on havaittavissa vihreän sekä ruskean eri sävyjä. On mahdollista, jopa todennäköistä, että langan alkuperäinen väri on ollut jotain muuta, mutta kuparin hapettumisesta johtuva vihreä väri on voinut tarttua sitä ympäröiviin tekstiileihin.

³² Palomaa 2012: 56.

³³ Paulaharju 1914: 102.

³⁴ KM87131:534.

Kuva 1. Löytö KM87131:534. Metallilangoista, silkkilangasta ja helmistä rakennettu seppel.
(Kuva: Taina Sormunen)

3.3. Kuidun rakenne

Kuidun analysointia vaikeuttaa vaurioituneen silkin tunnistamisen hankaluus. Kuidun kutistuminen on ominaista silkille. Silkiksi kuidun erottaa sen sileästä, jopa lasisesta pinnasta, sekä sen katkeamiskohtien siististä leikkautumisesta. Villan kohdalla leikkauskohta olisi rikkonaisempi.³⁵ Mikroskoopilla tarkasteltujen näytteiden perusteella kukkakoristeissa käytetty kuitu on silkkiä. Kuitunäytteiden pinnalla on havaittavissa epäpuhtautta tai ylimääräistä kasvustoa (kuva 2).

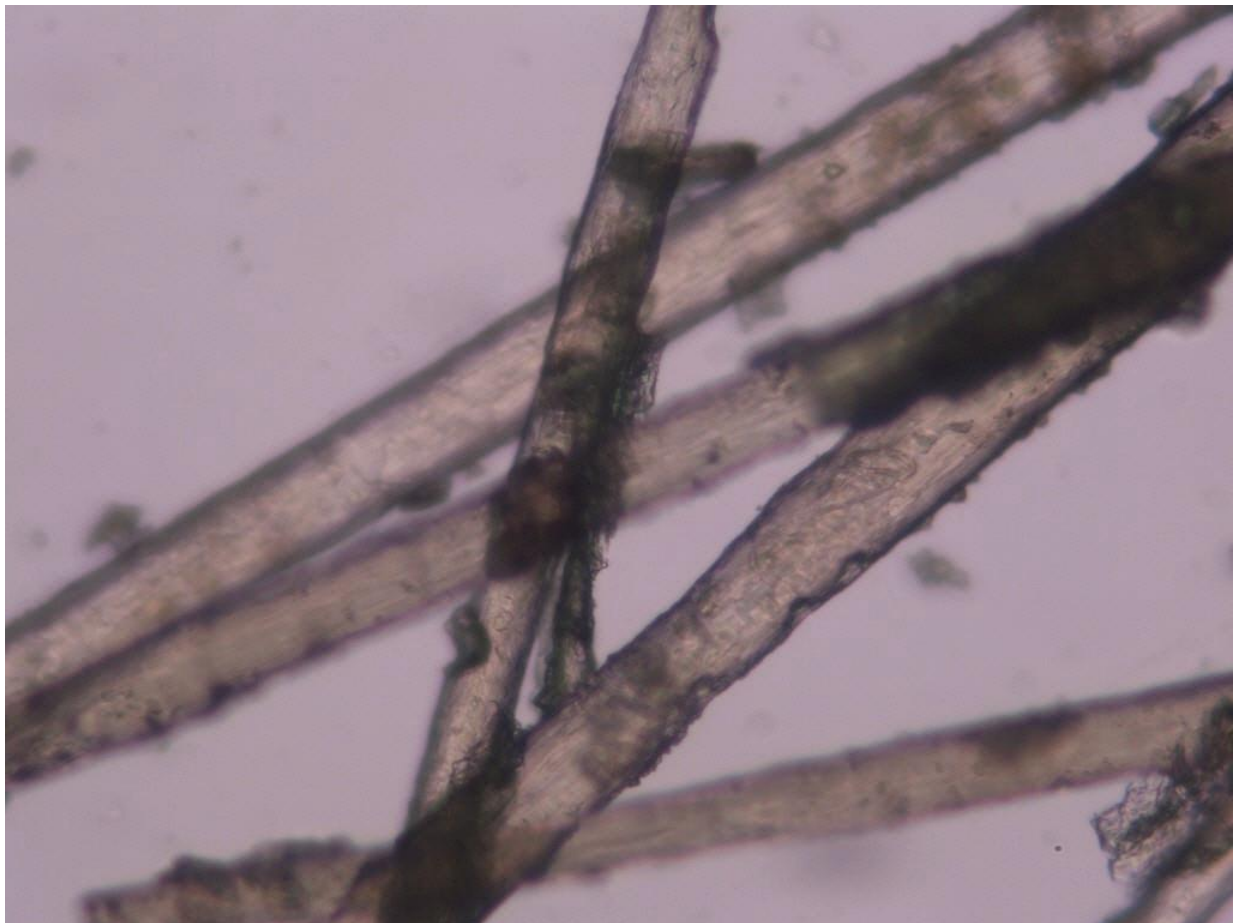
Kuidun säilymiseen vaikuttavat niin sitä ympäröivät metallit, maalajien ominaisuudet, kuin ruumiin hajoamisesta syntyvät tuotteet.³⁶ Koska tutkimani löydöt ovat löytyneet hautauksista, joihin lapsen lisäksi oli asetettu myös aikuisen kokoinen henkilö, on hajoamistuotteitakin ollut enemmän. Koristeiden säilymiseen on voinut vaikuttaa myös kirkon

³⁵ Rast-Eicher 2016: 40.

³⁶ Lipkin et al. 2020: 20–21.

tulipalosta aiheutunut kuumuus sekä sammutukseen käytetty vesi.³⁷ Nämä kaikki tekijät vaikuttavat kuidun säilymiseen ja näin myös sen rakenteeseen.

Poikkeuksen tutkimuksessa aiheutti löydöstä KM87131:534 silmämääräisesti hiukseksi tunnistettavat, töyhtömäiset osat. Todennäköisesti näiden osien vuoksi löydöstä onkin käytetty nimeä hiuskoru. Otin näistä osista näytteen ja katsoin, näkyisikö näytteessä esimerkiksi hiuksen juuriosaa, tai suomumaista pintaa. Näytteen pinta oli sileä ja joissain kohdin puunkuorimainen, jopa kaarnamainen. Huonosti säilyneen ja kuivuneen materiaalin tunnistaminen oli haasteellista, mutta tutkimukseni perusteella materiaali oli silkkiä sen lasimaisen pinnan, sekä leikkauskohtien yksinkertaisuuden sekä siisteyden vuoksi. Hiusmainen silkkilanka oli ohutta ja monisäikeistä. Silkki oli vaaleampaa, kuin kukissa käytetty silkkilanka. Tämä voi johtua esimerkiksi kuparin aiheuttamasta värjäytymisestä.

Kuva 2. Löytö KM87131:534. Mikroskooppikuva kuidun rakenteesta. (Kuva: Taina Sormunen)

³⁷ Lipkin et al. 2020: 6.

4. LÄHIALUEIDEN KUKKAKORISTEET

Palomaan tutkimissa Oulun kirkkomaan löydöissä esille tulleet tekokukkakoristeet ovat huomattavasti Hailuodon löytöjä moninaisemmat. Löydöt vaihtelevat erilaisista silkkikankaista muotoon leikatuista kukista kuparista ja silkkilangasta taidokkaasti punomalla valmistettuihin kukkakoristeisiin. Kukkakoristeiden materiaaleina on käytetty silkkiä, kuparilankaa ja jopa pronssia. Löydöistä on havaittavissa myös silkistä tehtyjä tupsuja, jotka Palomaan mukaan saattavat toimia pallokehikoiden tapaan kukkia imitoivina koristeina.³⁸

Oulun löydöistä löytyy runsaasti todennäköisesti kukkakoristeiden varsia ja pääkoristeiden kappaleita, jotka koostuvat metallilangasta, sekä sen ympärille kiinnitetyistä tekstiilipaloista, tai kieputetusta langasta.³⁹ Myös Hailuodon materiaalista on löydettävissä samankaltaisia rakenteita esimerkiksi löydöissä KM87131:450b ja KM87131:322. Oulun koristeista on ollut mahdollista nähdä myös jälkiä alkuperäisestä väristä. Kukkakoristeissa on käytetty sinistä sekä punaista lankaa.⁴⁰ Oulun kukkakoristeet löytyivät pääasiassa naisten sekä lapsien haudasta. Poikkeuksena yhdestä mieheksi tunnistetun vainajan haudasta löydetty kukkakoristeet.⁴¹

Haukiputaan tekokukkalöytöjä vertailen Sanna Lipkinin ottamien kuvien pohjalta.⁴² Kuvissa näkyy selvästi hyvin säilyneitä, mahdollisesti kuparista ja silkistä valmistettuja koristeita, jotka on asetettu joko lapsen käden tai pään läheisyyteen. Koristeista muodostetussa kranssissa on pallokehikoiden kaltaisia koristeita, joissa on Oulun ja Hailuodon löytöjen tapaan metallikehikkoon punottua silkkilankaa. Joissain pallokehikoissa on käytetty värin perusteella silkkinarun sijaan kuparia sisältävää lankaa keskustankin punoksissa. Seppeleissä on pallokehikoiden lisäksi kankaasta sahalaitaisesti leikattuja koristeita, sekä mahdollisesti ohuista, taivutetuista puulastuista rakennettuja, viuhkamaista kukkaa muistuttavia osia. Esko Tikkalan kirjoittaman artikkelin mukaan seppeleitä oli kahdessa multahautauksessa jopa kolme kappaletta asetettuna vainajan päähän, rinnalle tai käteen sekä olkavarren lähettyville.⁴³

Keminmaan kirkkohautausten tutkimuksissa normaalisti lasten haudoista löydetty koristeet olivat yleensä joko seppeleitä tai pitkävartisia tekokukkia. Seppeleet koostuivat

³⁸ Palomaa 2012: 56-57.

³⁹ Palomaa 2012: 55.

⁴⁰ Palomaa 2012: 39.

⁴¹ Palomaa 2012: 59, 66.

⁴² Lipkin sähköposti 27.03.2019.

⁴³ Tikkala 1997: 19-23.

vihreistä, metallikehikkoon kiinnitetyistä laakerinlehden muotoisista kangaspaloista tai vahatusta paperista. Nämä seppeleet olivat asetettuina joko vainajan päähän tai rinnalle. Joissain tapauksissa seppeleitä oli asetettu myös arkun kannen päälle. Pitkävartiset tekokukat, eli paimenen sauvat⁴⁴, rakentuivat noin 50 cm pitkästä varresta, joka eräässä tapauksessa oli tehty mahdollisesti koivusta. Joissain tapauksessa kukan varteen oli kierretty vihreää lankaa.⁴⁵ Keminmaan kirkkohautauksista ei kuitenkaan löytynyt Oulun, Haukiputaan ja Hailuodon tapaan punottuja pallokehikkokoristeita.

5. KORISTEIDEN TEKEMISESTÄ

5.1. Historialliset lähteet

Sara Wacklin on kuvannut lyhyesti kirjassaan Satanen muistelmia Pohjanmaalta (1921) ”ruumiinkorujen”, eli hautakorujen valmistusajakohtaa. Tekohetkeä kuvataan iloiseksi ja sosiaaliseksi hetkeksi kylän nuorten kesken. Wacklin kertoo, kuinka tyttökummin tehtävänä oli koota nuoret kesteihin, joissa koristeet valmistettiin. Tällainen tyttöjen ja poikien luvallinen ja yhteinen ajanvietto johtikin usein parisuhteiden muodostamiseen. Wacklin kirjoittaakin kauniisti: ”Eikä kukaan näissä valmistuspuuhissa ajatellut kuolemaa. Tehtiin työtä, loruiliin, sidottiin nauraen kuolinseppele ja usein seurasikin pian sen jälkeen yhdessäoloa morsiusseppele”.⁴⁶

Wacklinin mukaan työhön käytettiin koko yö. Lapsen hautaan asetettiin useita koristeita, jotka vaihtelivat vainajan sukupuolen mukaan. Pojan päähän sekä arkun kannen päälle asetettiin silkinpalasista tehty vihreä seppele ja käteen samalla tavalla valmistettu sauva. Tytölle annettiin päähänsä seppele ja kruunu, käteen kukan oksa ja arkun kannen päälle seppele.⁴⁷

Mutta miksi korujen valmistaminen on ollut iloinen tapahtuma? Palomaa kirjoittaa, kuinka korujen teko itsessään saattoi olla yksi tapa käsitellä surua.⁴⁸ On huomioitava, että kummit valmistivat korut, eivät lapsien vanhemmat ja tällöin tunneside lapseen on voinut olla etäisempi. Myös nuorten välinen luvallinen seurustelu oli vähäistä ja tämän vuoksi varmasti

⁴⁴ Lipkin, kirjallinen palaute 15.5.2020.

⁴⁵ Ojanlatva & Paavola 1997: 10–33.

⁴⁶ Wacklin 1924: 285.

⁴⁷ Wacklin 1924: 284.

⁴⁸ Palomaa 2012: 86.

odotettua. Valmistamisyöhön on siis varmasti liittynyt runsaasti erilaisia tunteita, mutta päällimmäisenä niistä on voinut olla odotus mahdollisuudesta elämänmittaiseen suhteeseen ja näin uuden elämän alkuun toisen päättyessä. Tapahtumalla on siis mahdollisesti ollut myös vahva symbolinen ja sosiaalinen merkitys.

Koristeiden ja hautavaatteiden valmistamisen jättäminen nuorille saattoi sosiaalisten syiden lisäksi sisältää kasvatuksellisiakin piirteitä. Tilaisuus valmisteli nuoria yhteisön sukupuolirooleihin ja tutustutti heidät elämän karumpaan puoleen.⁴⁹ Lapsikuolleisuus oli korkea, alle neljävuotiaiden joukossa jopa 40 %.⁵⁰ Parisuhteita solmivien nuorten oli syytä olla tietoisia asiasta ja oppia suhtautumaan asiaan realistisesti. Nuoret eivät lapsien vanhemmat kuitenkaan osallistuneet lapsivainajan pukemiseen, sillä sen pelättiin vaikuttavan kuolemanjälkeiseen jälleennäkemiseen. Myöskään raskaana oleva nainen ei saanut vaatettaa ruumista, sillä tämä saattoi vaikuttaa syntymättömään lapseen ja hänen terveyteensä. Ruumiin vaatetus ja arkkuun valmistelu kuului vanhemmalle, menopausin ohittaneelle ja kuolemaa pelkäämättömälle naiselle.⁵¹

Tämä tieto tekee hautavalmisteluista ja niiden tarkoituksesta yhtä monipuolisemman. Tässä tapauksessa hautavalmisteluilla ei ollut vain fyysinen, hautaan valmistelun tarkoitus, vaan tapahtumalla oli myös kasvatuksellisia ja sosiaalisia syitä. Samalla historiallisia lähteitä apuna käyttäen huomataan saariyhteiskunnassa vallinneita sosiaalisia rakenteita ja jopa eräänlaisia taikauskon ilmentymiä.

5.2. Kokeileva arkeologia ja rekonstruointi

Kokeileva arkeologia on muinaisten käsityötekniikoiden tai esimerkiksi maanviljelystapojen tutkimista kokeilemisen kautta. Käytän kokeellisen arkeologian keinoja tutkiessani tekokukkakoristeiden rakennetta, sekä niiden rakentamiseen kulunutta aikaa. Saatavien tuloksien avulla on mahdollista ymmärtää paremmin koristeiden rakentamisen vaiheita, sekä niihin mahdollisesti käytettyjä välineitä. Metodin käyttäminen tässä tutkimuksessa on oleellista, sillä sen kautta voidaan tutkia koristeiden tekemiseen tarvittavaa taitoa ja heijastaa kokemusta Sara Wacklinin kirjoittamiin muistelmiin.

⁴⁹ Lipkin et al. 2020: 21–22.

⁵⁰ Lipkin, Tuovinen 2019: 67.

⁵¹ Lipkin et al. 2019: 14.

Analysoin Hailuodon löytöjen mittoja kappaleessa 3.1. ja näiden tietojen perusteella ryhdyin valmistamaan tekokukkakoristeita. Käytin viitteenä myös Mariko Palomaan tutkimusta, jossa hän on analysoinut Oulun kirkkopihan kaivausten tekstiililöytöjä. Tämän mukaan Oulussa käytetty silkkilanka on ollut paksuudeltaan 0,1–0,5 mm⁵² Metallilangan paksuutta hän ei kuitenkaan ole ilmoittanut.

Rekonstruoin itse kyseisiä tekokukkakoristeita käyttämällä 0,7 mm paksuista kuparilankaa, sekä Austermannin Magic Silk 100 % silkkilankaa. Ostin tarvittavat materiaalit Oulun kivijalkakaupoista ja valitsin materiaalit niiden saatavuuden mukaan. Materiaalien koot ja rakenteet kuitenkin todennäköisesti poikkesivat 1600-luvulla saatavilla olevista raaka-aineista, ja tämän vuoksi lopputulos saattaa hieman poiketa alkuperäisestä koristeesta.

Kieputin kuparilankaa halkaisijaltaan 2.0 mm paksuisen sukkapuikon ympärille, liitin muodostuneen kierteen päät yhteen ja kiersin lankaa syntyneen kuparirenkaan ympärille. Tällä tekniikalla tein myös löydön KM87131:322 mukaisen koristeon, jossa erikseen tehdyistä terälehdistä on niputettu kukka (kuvat 3 ja 4). Tällä metodilla koristeista tuli kuitenkin mielestäni liian kookkaita, eikä tarpeeksi siroja. Valmistin uuden version rakentamalla kuparikehikon edellistä yritystä vastaavalla tavalla, mutta silkkilangan jaoin kahteen osaan, saaden näin ohuempaa lankaa vähemmällä säikeillä. Tällä tavoin valmistetut koristeet olivat jo lähempänä alkuperäisiä koristeita.

Käytettävissäni olevilla materiaaleilla kukkien rekonstruoiminen oli helppoa, mutta sorminäppäryyttä vaativaa. Kukkakoristeon rekonstruoinnissa kulunut aika oli lyhyt verrattuna Wacklinin kuvailemaan, koko yön kestäneeseen työrupeamaan, mutta nuorista koostuvan ryhmän oli kuitenkin tehtävä kaikki hautaukseen kuuluvat koristeet, aina hautavaatteista sekä arkun sisustuskankaista lähtien. Yksin näitä olisi mahdotonta tehdä yhden yön aikana, mutta ryhmässä työ oli sujuvaa.⁵³ On myös otettava huomioon tapahtuman tunnelma, joka saattoi olla haikea, mutta kuitenkin innostunut seurustelumahdollisuuksien vuoksi.

Oma kokemukseni koristeiden teosta oli positiivinen, mutta tilanteeni käsityötä tehdessä oli erilainen Hailuodon tilanteeseen verrattuna. En tehnyt koristetta hautakoruksi kummilapselleni. Minulla ei myöskään ollut seurana useita muita henkilöitä, eikä tarkoituksena ollut valmistaa kaikkia hautatekstiilejä ja -koristeita.

Koin nappimaisen koristeenteon helpommaksi ja mukavammaksi, sillä tällöin tehtävänä oli vain yksi rengas, johon silkkilanka kieputettiin. Tämänkaltaisen koristeon tekoon kului aikaa

⁵² Palomaa 2012: 37.

⁵³ Lipkin 2019, Anna Björn, huolella haudattu, <https://www.youtube.com/watch?v=1m0FEwX1G8s>.

noin 30 minuuttia. Useamman terälehdien kukkakoristeeseen aikaa saattoi kulua jopa yli tunti, sillä jokainen terälehti oli kieputettava omaksi, erilliseksi varrelliseksi osakseen, jotka lopulta niputin yhteen. Vasta tämän jälkeen punoin silkkilangan paikoilleen.

Kuvat 3 ja 4. Löytö KM87131:322 ja rekonstruoitu kukkakoriste. Rekonstruoitu koriste koostuu kuparilangasta ja silkkinarusta. Valmistamiseen kului aikaa yhteensä noin kaksi tuntia.

(Kuva: Taina Sormunen)

6. POHDINTA

1600-1700-lukujen pukeutumista ja hautavalmisteluja määrittivät Ruotsin säätämät ylellisyysasetukset. Vuonna 1644 annetun päätöksen mukaan vainajat tuli kääriä liinakankaaseen, eikä vaatteilla koreilua sallittu. 1686 säädetyssä laissa ohjeita kiristettiin entisestään. Helmienkin käyttö kiellettiin vuoden 1644 säädöksessä, mutta silkin käyttö päähineissä oli kuitenkin laillista. Palomaa kuitenkin arvelee, ettei säännöksiä toteutettu Suomessa yhtä tarkasti kuin Ruotsissa, ja helmien käyttö säilyikin yleisesti.⁵⁴ Kukkakoristeita ei ylellisyysasetuksissa oltu erikseen kielletty.⁵⁵ On mahdollista, että tähän on vaikuttanut halu

⁵⁴ Palomaa 2012: 15–16, 30, 50.

⁵⁵ Palomaa 2012: 59.

pitää perinteiset tavat elossa, sillä kukkakoristeiden käyttö oli ollut yleistä lähiseurakunnissa⁵⁶. Tekokukkia käytettiin myös morsiamen koristeena, pään päälle asetetussa päävärkissä.⁵⁷

Silkki tuli Suomeen todennäköisesti ulkomailta, vaikka kotimaistakin silkkituotantoa oli.⁵⁸ 1600-luvulla silkkiä saapui maahan laillisia reittejä pitkin vähän,⁵⁹ mutta laitton maahantuonti on myös ollut mahdollista. Laittomien tuontimäärien selvittäminen on kuitenkin vaikeaa.⁶⁰ Silkkiä on ollut vähän ja se on ollut arvokasta. Siksi sen ilmeneminen talonpoikaisvaltaisessa Hailuodossa onkin mielenkiintoista. Silkin käyttäminen juhlallisuuksissa ei kuitenkaan ollut tavatonta, sillä muun muassa Samuli Paulaharju kirjoittaa, kuinka morsian puettiin silkkikoristeisiin. Vyötärölle sidottiin silkkinauha ja päähineessä oli ”... messinkilangasta rinki ja kröönista⁶¹ silkistä plajit”.⁶² Silkki vaikuttaakin olleen oleellinen tekstiilimateriaali elämän tärkeissä tapahtumissa ja siksi luonnollisesti myös hautajaisissa.

Hailuodon yhteydet läheisiin rantakaupunkeihin ja -kyliin olivat aktiiviset, ja näihin liikuttiin mahdollisuuksien mukaan joko veneillä tai jäitä pitkin. Saarelta käytiin muun muassa Haaparannassa, Oulussa ja Raahessa. Paulaharju kirjoittaa kuinka hailuotolaiset kulkivat jäitä pitkin Ouluun sekä myymään että ostamaan tarvikkeita.⁶³ On siis mahdollista, että vaikutteet mantereelta levisivät nopeasti Hailuotoon näin tiiviillä yhteydenpidolla.

Koska erityisesti 1700-luvun alussa Oulua pidettiin alueen kaupankäynnin keskusalueena⁶⁴, on mahdollista, että Hailuotoon toimitettu silkki on peräisin Oulussa käydyiltä markkinoilta. Oulun vientituotteissa on kirjoitettu olleen muun muassa tekstiilitavaroita ja metalli⁶⁵. Näistä materiaaleista syntyivät myös kuparista ja silkkilangasta valmistetut tekokukkakoristeet.

⁵⁶ Palomaa 2012: 54.

⁵⁷ Paulaharju 1914: 102.

⁵⁸ Palomaan mukaan jokaista lajiketta enintään 200 kyynärää. Palomaa, 2012: 22.

⁵⁹ yksi kyynärä on noin 60 cm.

⁶⁰ Lempiäinen 2016: 50.

⁶¹ Ruotsin kielen grön = vihreä.

⁶² Paulaharju 1914: 102.

⁶³ Paulaharju 1914: 11–13.

⁶⁴ Halila 1984: 114.

⁶⁵ Halila 1984: 115.

Silkkikankaan tiedetään olleen arvokasta käsittelemäni ajanjakson aikana ja tekstiili kierrätettiinkin tarkasti.⁶⁶ Löydön KM87131:450b varressa käytetyt silkkikangaspalaset voivat näin mahdollisesti olla jämäpaloja muista silkkitoista. Kyseisessä koristeessa on käytetty myös runsaasti helmiä kukan terälehtien alueella. (Kuva 5).

Kuva 5. Löytö KM87131:450b. Kuparipitoisesta langasta ja silkistä, sekä helmistä rakennettu varrellinen tekokukkakoriste. (Kuva: Taina Sormunen)

Hailuodon tekokukkakoristeissa on paljon samankaltaisuuksia varsinkin Oulun ja Haukiputaan vastaavien koristeiden kanssa. Kaikista kohteista löytyi kuparipitoisesta metallilangasta kierrettyyn kehikkoon tehtyjä tekokukkia. Lankana oli käytetty silkkilankaa. Kukkien varret oli myös valmistettu samankaltaisesti kiertämällä metallilangasta tehdyn pohjan päälle silkkiä tai lisää metallilankaa. Siinä, missä Haukiputaan löydöissä oli useita seppeleitä, löytyi Hailuodosta vain yksi tunnistettava seppele. Tosin on mahdollista, että seppeleitä on ollut useampiakin, mutta epäotollisten olosuhteiden vuoksi ne eivät ole säilyneet tunnistettavina.

⁶⁶ Palomaa 2012: 22.

Kaivausdokumenttien ja -raportin pohjalta tehdyt tulkinnat antavat olettaa Hailuodon lasten tekokukkakoristeiden löytyneen yleensä haudoista, joihin lapsi oli haudattu aikuisen kanssa. Haudassa 200 ollut aikuiseksi naiseksi määritelty vainaja on kuitenkin ollut vain 144 cm pitkä. On mahdollista, että vainaja olisi itsekin ollut vielä lapsi, mutta tutkimushetkellä määritelty aikuiseksi. Tämän varmistaminen vaatii kuitenkin lisätutkimusta, jos sellainen on mahdollista.

Sara Wacklinin kirjoittamissa muistelmissa kerrotaan, kuinka lapselle voitiin asettaa seppele päähän sekä arkun kannelle ja käteen kukan oksa. Dokumenteista ei suoraan ole mahdollista sanoa, onko Hailuodon lapsihautauksissa käytetty Keminmaan tavoin pitkiä, kukkakoristeisia sauvoja. Löytömateriaalista kuitenkin löytyy kimpumaisia tai yksittäisiä kukkakoristeita, jotka ovat mahdollisesti voineet toimia sauvamaisina koristeina. Arkun päälle asetettuja seppeleitä ei Hailuodon löytömateriaalissa myöskään ollut havaittavissa, mutta ainakin yksi päähän asetettu seppele löydettiin. On mahdollista, että muut, pienemmissä kappaleissa olevat kukka-aiheiset löydöt ovat voineet muodostaa seppelämäisiä koristeita, mutta aikojen saatossa hajonneet ja oienneet tunnistamattomiksi.

Lasten hautojen koristeluista voidaan päätellä tyttöjen ja poikien sukupuolten erottaminen jo aikaisessa vaiheessa. Pojalle puettava seppele ja käteen asetettava sauva symboloivat miehuutta. Miehisää ominaisuuksia lapsi tarvitsi matkallaan Taivaaseen. Tyttölapsille asetettu seppele ja kruunu taas symboloivat puhtautta ja viattomuutta, Kristuksen morsianta. Nämä symboliset tavat olivat yleisiä Euroopassa 1500-luvulla.⁶⁷

Toisin kuin muiden lähialueiden löydöissä, Hailuodosta löytyneessä seppeleessä oli käytetty runsaasti helmiä. Tämä tuskin johtuu hailuotolaisten rahallisesta varakkuudesta, mutta kertoo ehkä muunlaisesta varakkuudesta, tunteiden rikkaudesta. Hailuodon kaikki tunnistettavina säilyneet tekokukkakoristeet ovat taidokkaasti ja huolellisesti tehtyjä, punottuja koristeita. Toisin kuin Oulusta, Hailuodosta ei löytynyt kokonaan valmiista silkkikankaasta valmistettuja kukkia. Tämä voi johtua valmiin silkkikankaan kalliista hinnasta, mutta syitä voi olla muitakin, sillä silkki materiaalina mainitaan esimerkiksi häämenojen kuvailussa⁶⁸, sekä kirkon arkeologisten kaivauksien löytöluettelossa.⁶⁹ Kuten aikaisemmin mainittu, on silkki ollut arvokasta, mutta yleistä ja oleellinen osa suuria tapahtumia. Hailuotolaiset ovat mahdollisesti halunneet kunnioittaa vainajiaan valmistamalla suuritöisiä koristeita. Olihan

⁶⁷ Lipkin et al. 2020: 18–19.

⁶⁸ Paulaharju 1914: 99–104.

⁶⁹ Paavola 1991: 89, 93, 99.

saaren asukasmäärä pieni ja lapsen kuolema suuri taloudellinenkin menetys. Lapsien menettäminen sen yleisyydestä huolimatta oli surullista ja koskettavaa. Tämä näkyy jopa kirkonkirjoissa, joihin kuolleen syntyneen lapsen nimen yhteyteen on voitu piirtää surunaama tai pääkallo.⁷⁰ On kuitenkin myös mahdollista, että langasta valmistetut koristeet olivat edullisempia valmistaa, mutta niiden symbolinen ja tunteellinen arvo oli sitäkin suurempi. Myös käsityötaidot saattoivat vaihdella alueittain. Hailuodon yhtenäiset löydöt voivat selittyä tiiviillä yhteiselolla, sekä aktiivisella perinnetiedon jakamisella.

Olivatko lapset sitten arvokkaampia, tai rakastetumpia, kuin muissa pitäjissä? Näin tuskin oli. Kuten aikaisemmin mainittu, hautakoristeet valmistettiin perinteisesti illanvietossa, joissa vastakkaisen sukupuolen edustajat pääsivät tapaamaan toisiaan sosiaalisesti hyväksytyllä tavalla. Samuli Paulaharju kertoo, kuinka nuoret yleensä löysivät itselleen puolison kotisaareltaan.⁷¹ Valinnanvaraa ei siis kumppanin valinnassa ollut ja kilpailu halutuimmasta kumppanista oli todennäköisesti kovaa. Tällöin omien käytännön taitojen esittely kyseisessä tapahtumassa olisi ollut ovela keino tuoda hyviä puoliaan esille.

PÄÄTÄNTÖ

Tutkimuksessani käsittelin Hailuodon vuonna 1968 palaneen kirkon alueelle suoritettujen arkeologisten kaivauksien yhteydessä löytyneitä tekokukkakoristeita. Kukkakoristeissa käytetyt raaka-aineet olivat silkkilankaa sekä kuparipitoista metallilankaa. Materiaalina oli käytetty myös rautalankaa seppelikoristeeseen (KM87131:534) kehikossa. Koristeissa käytetyn tekstiilin tunnistin silkiksi tutkimalla otettuja näytteitä mikroskoopilla. Jatkotutkimusta tulisi tehdä koristeissa käytetyn metallin tunnistamiseksi, jotta tekokukkakoristeiden todelliset materiaalit voitaisi selvittää.

Koristeet löytyivät lasten hautauksien yhteyksistä. Sara Wacklinin muistelmien mukaan koristeet asetettiin vainajan päähän, käteen tai arkun päälle. Hailuodon kaivausdokumenteista oli kuitenkin haasteellista määritellä löytöjen sijaintia haudassa. Lähikuntien, esimerkiksi Haukiputaan materiaaleja tarkasteltaessa huomataan koristeiden sijaintien olleen Wacklinin kuvauksien mukaiset. Hailuodon löytöjen sijaintiin on voinut vaikuttaa esimerkiksi hautaustapojen erilaisuus tai hautausten jälkeiset olosuhteet.

⁷⁰ Lipkin & Tuovinen 2019: 68.

⁷¹ Paulaharju 1914: 99.

Hailuodon koristeet olivat yhtäläisiä muihin lähialueiden löytöihin verrattaessa. Hailuodosta ei kuitenkaan löytynyt esimerkiksi Oulusta löytyneitä, silkkikankaasta suoraan muotoon leikattuja kukkakoristeita. Kaikki nämä koristeet kuitenkin vaativat kädentaitoja ja sorminäppäryyttä, minkä huomasin myös rekonstruoidessani koristeita. Tulkintojeni mukaan samankaltaisuus alueen löydöissä johtuu alueiden välisestä kaupankäynnistä ja sen mukana nopeasti siirtyneistä tavoista. Vaikka Hailuodon löydöistä suurin osa oli huonosti säilyneitä, olivat ne tunnistettavissa taidolla punotuiksi ja toistensa kanssa samankaltaisiksi. Samankaltaisuus saaren kukkakoristeissa voi selittyä myös aktiivisella perinteiden ylläpidolla ja koristeiden yhteisillä tekohetkillä.

Koristeiden valmistaminen oli sosiaalinen tapahtuma tarkkaan määritellyin tavoin. Vainajan valmisteluun viimeiselle matkalle vaikuttivat Ruotsin hallinnon asetusten lisäksi myös paikalliset perinteet, jotka vaikuttavat olleet samankaltaisia ympäri Pohjois-Pohjanmaan rannikkokuntia. On kuitenkin vaikea sanoa, mistä tapa on lähtöisin. Hailuodon pienen väestön kokemat menetyksen tunteet lapsien kuolemaan liittyen ovat varmasti olleet suuria, mutta suuren lapsikuolleisuuden vuoksi eivät yllättäviä. Lapsien arvostus ja rakkaus heitä kohtaan näkyy hautakoristeissa, mutta koristeiden tekemisillä on myös ollut toinenkin tarkoitus. Kukkakoristeet ovat välillisesti toimineet uuden elämän ja tulevaisuuden rakennusosana yhteisten illanviettojen muodossa. Näissä illanvietoissa nuoret tapasivat luvallisesti toisiaan ja uusia parisuhteita syntyi. Wacklininkin mukaan tapahtumissa ei ajateltu kuolemaa, vaan ilman täyttivät lorut ja laulut.

BIBLIOGRAFIA

Painetut lähteet

- Paulaharju, S. 1914. *Kuvauksia Hailuodosta*. Kansainvalistusseura: Helsinki.
- Wacklin, S. 1924. *Satanen muistelmia pohjanmaalta*. (suom. K. A. Järvi). K. J. Gummerus osakeyhtiö: Jyväskylä.

Tutkimuskirjallisuus

- Halila, A. 1984. *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia IV Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi suuren Pohjan sodan ja isonvihan aikana 1700–1721*. Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliiton ja Lapin maakuntaliiton yhteinen historiatoimikunta: Kuusamo.
- Julku, K. 1988. Hailuodon keskiaika. Julku, K. & Satokangas, R. (toim.): *Hailuodon keskiaika: 179–189*. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys: Rovaniemi.
- Lempiäinen, P. 2016. *Vaatteet, muoti ja asema Oululaisten pukeutuminen 1600-luvulla*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Suomen ja Pohjoismaiden historia: Helsinki.
- Paavola, K. 1988. Domus pro tempo Hailuodon kirkon varhaisvaiheet. Julku, K. & Satokangas, R. (toim.): *Hailuodon keskiaika: 9–34*. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys: Rovaniemi.
- Paavola, P. 1991. *Hailuodon kirkon arkeologiset tutkimukset vuosina 1985–1987*. Arkeologian tutkimusraportti 3. Oulun yliopisto, historian laitos, arkeologia: Oulu.
- Paavola, K. 1997. Keminmaan vanhan kirkon hautojen tutkimus. Ojanlatva, E & Paavola, K (toim.): *Keminmaan kirkkohaudat: 1–5*. Oulun yliopisto, arkeologian laboratorio: Oulu.
- Paavola, K. 1995. *Kepeät mullat. Kirjallisiin lähteisiin perustuva tutkimus Hailuodon kirkkohautoista*. Lisensiaatintyö. Oulun yliopisto: Oulu.
- Paavola, K. 1998. *Kepeät mullat Kirjallisiin lähteisiin perustuva tutkimus Pohjois-Pohjanmaan rannikon kirkkohautoista*. Acta Universitatis Ouluensis B 28. Oulun yliopisto: Oulu.
- Palomaa, M. 2012. *Pääasiaa oululaisista Päähine- ja hiuskoristelöydöt Oulun tuomiokirkon kirkkotarhasta*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, taideaineiden

- ja antropologian laitos, arkeologia: Oulu.
- Lipkin, S., Tranberg, A., Kallio-Seppä, T., & Ruhl, E. : Preparing Children's Burials in Post-Medieval Finland: Emotions Awakened by Sensory Experiences. K. Metheny & M. Beaudry (toim.) *Sensory Engagement in Historical Archaeology*. Special issue in *Historical Archaeology*. Vertaisarvioinnissa.
- Lipkin, S., Ruhl, E., Vajanto, K., Tranberg, A., & Suomela, J. : Textiles: Decay and Preservation in the 17th–19th century Burials in Finland. Titta Kallio-Seppä, Sanna Lipkin, Paul R. Mullins (toim.) *Historical Burials in Europe: Natural Mummification, Burial Customs, and Ethical Challenges*. *Historical Archaeology* Vol 54(4), 2020. In Press.
- Lipkin, S. & Tuovinen S. : Huolella haudatut – Lapsen hauta perheen surun kuvaajana 1700–1800-luvuilla. In: S. Lipkin, T. Kallio-Seppä, T. Väre, A. Tranberg (toim.) *Juhlakirja Museoviraston pääjohtaja Juhani Kostetille*. 2019.
- Lipkin, S., Niinimäki, S., Tuovinen, S., Ruhl, E., Maijanen, H., Niinimäki, J., Junno, J. : Newborns, Infants, and Adolescents in Post-Medieval Northern Finland: A Case Study from Keminmaa. Kallio-Seppä, T., Lipkin, S., Mullins, P. (toim.) *Historical Burials in Europe: Natural Mummification, Burial Customs, and Ethical Challenges*. *Historical Archaeology* Vol 54(4), 2020. Painossa.
- Rast-Eicher, A. 2016. *Fibers Microscopy of archaeological textiles and furs*. Archeolingua, Budapest.
- Tikkala, E. 1997. Haukiputaan kirkon multahaudat. Alakärppä, J & Paavola, K (toim.): *Meteli Oulun yliopiston arkeologian laboratorion tutkimusraportti 13*
Haukiputaan kirkkohaudat: 19–24. Oulun yliopisto, arkeologian laboratorio: Oulu.
- Tuovinen, S. 2018. *Hailuodon lapset Lasten materiaallinen kulttuuri kirkkohautojen perusteella*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, taideaineiden ja antropologian laitos, arkeologia: Oulu.